Nummer 2.1, juni 2016

De Natuurkijker

Nieuwsblad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.

Vogelliefde en vogelleed

Bijzondere varens rond Amersfoort en Leusden

Lieveheersbeestjes tellen

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

Van de redactie

Zoals in de vaste kwartaaluitgave al gemeld was er meer kopij dan we kwijt konden. Daarom nu een aanvullende digitale editie. Met aandacht voor fauna (vogels) en flora in de vorm van bijzondere varens, voor wie diep wil duiken. En: lieveheersbeestje.

~~~
~~~

Roodborstennest tussen de verfpotten

maar nu haast elke dag enkele malen een grote bonte specht. Hij pikt een noot uit het kastje en hakt die in de top van de boom aan gruzelementen, haalt een tweede noot en verdwijnt.
Heggemussen, roodborsten, merels en lijsters bezoeken de tuin en bedrijven de liefde. Naast de koolmees broedt er ook een pimpelmees. In de winter zijn er zwarte mezen geweest, staartmezen bezoeken in groepjes de boom en gaan weer door. Vinken en groenlingen, vooral op het gestrooide zaaigoed. Af en toe landt er een sperwer op de rand van de schutting, kijkt fel om zich heen en verdwijnt weer.
Waar ik ook van geniet zijn de torenvalken die sinds 2005 broeden in de door mij geplaatste kast met spiegel bij mijn groentetuin elders in de buurt. Dit jaar weer vijf eieren.

Het leed van vogels
Maar nu het leed. Een merel wil z'n nest bouwen in een hoek boven op de balk van het zonnescherm. Mag niet. Een roodborst, ik zag er twee elkaar liefdevol voeren, dus ik had het kunnen weten, hadden een nest diep in de garage gebouwd tussen de potten met verfkwasten. Kan niet. Beide pogingen heb ik tussentijds, voordat er eieren waren, vanwege onoverkoombare, naderende problemen, moeten onderbreken!?
Een spreeuw broedt nu voor het tweede jaar onder de pannen net boven de afvoer van de dakgoot. In deze regenachtige periode echt niet handig. Voorwaardelijk toegestaan, omdat ik er niet zo snel zo hoog bij kan. Trouwens, nu ze jongen hebben peins ik er niet over iets te verstoren.

Liefde maakt blind
Twee vurig baltsende vinken vlogen met een klap tegen het grote raam van ons huis achter. Gevolg: twee lijkjes op de grond onder twee paar ogen van mijn kleinzonen. Hun geestelijke veerkracht bleek gelukkig zodanig dat ze dat drama snel als een gegeven feit accepteerden. Maar de vlek met veertje op het raam heeft mijzelf meerdere dagen confronterend doen herinneren aan deze onheilsgebeurtenis (mijn echtgenote houdt van schone ramen, maar gaat echt niet om de haverklap buiten zemen!).

Goedwillend is niet genoeg?
Als, weliswaar gepensioneerd, oudveldpoltieman der Rijkspolitie ben ik natuurlijk voortdurend indachtig het artikel in de Flora en faunawet, straks per 1 juli 2016 de nieuwe Wet Natuurbescherming, die mij expliciet verbiedt beschermde inheemse vogels te verstoren, alsmede hun nesten, vaste rustplaatsen en voortplantingsplaatsen.
Als ik er over nadenk wat een dilemma's mij dat recent opleverde! Net als elke goedwillende vogelliefhebber ben ik tegen de toenemende verstening, gebruik ik geen bestrijdingsmiddelen en probeer tegemoet te komen aan de bedes van Vogelbescherming Nederland onze tuinen zodanig in te richten dat het een lustoord is voor mens en dier.

Snelle pimpelmees
Is hiermee de kous af? Nee, ook buiten mijn territorium dringt het probleem zich op. Ik mocht voor de KNNV een vogelexcursie in Den Treek leiden. Was daar op mijn oude dienstfiets met grote tassen. Gedurende de anderhalve uur excursie had tot mijn verwondering een pimpelmees (ik had een minuutje of vijf gepost) een nest gebouwd in een van de fietstassen. Het is gemakkelijker te wet te handhaven dan hem na te leven is inmiddels mijn ervaring.

Bijzondere varens in regio Amersfoort en Leusden

door Joop de Wilde

De afgelopen tijd is in onze regio een aantal bijzondere varensoorten gevonden. Het is nog onduidelijk of het om kruisingen gaat die op een natuurlijke wijze zijn ontstaan of om zogenaamde cultivars die uit tuinen zijn overgewaaid naar de vrije natuur. In het voorjaar en van de zomer is verder onderzoek gewenst.

Uit het onderzoek Muurvarens in de wijk Vathorst en uit onderzoek van de Amersfoortse grachtenmuren is bekend dat er binnen onze regio veel verschillende varensoorten voorkomen. Van Eikvaren, Mannetjesvaren, Geschubde mannetjesvaren, Wijfjesvaren, Stijve naaldvaren, Tongvaren, Muurvaren, Steenbreek, Zwartsteel, Moerasvaren, Dubbelloof, Koningsvaren, Adelaarsvaren, Brede- en Smalle stekelvaren zijn verschillende vindplaatsen bekend.
Het zou mooi zijn als de natuur eenvoudig in elkaar zou zitten en de verschillende soorten zulke duidelijke kenmerken zouden hebben dat vergissingen uitgesloten zijn. Helaas is dat niet zo. Behalve dat planten van dezelfde soort verschillende uiterlijke kenmerken kunnen vertonen bestaan er ook nog kruisingen, mutaties, verschil in uiterlijke kenmerken en cultivars.

Gekweekte planten
Het is een misverstand dat kruisingen en cultivars hetzelfde zijn. Cultivars zijn gekweekte planten die uit selectie zijn ontstaan. Als je duizend mannetjesvarens op laat groeien zijn er altijd een paar planten die afwijken van het standaard uiterlijk. Bijvoorbeeld iets gekrulde deelblaadjes in plaats van vlakke. Als het de kweker lukt om een dergelijke plant te stekken krijg je soms een aantal planten met dezelfde afwijking (gekrulde deelblaadjes). Dergelijke gekweekte planten noemen we cultivars. Het gaat daarbij om het resultaat van menselijk handelen.
Bij kruisingen gaat het om planten die in de vrije natuur spontaan ontstaan of voortkomen uit menselijk handelen. Bij kruisingen gaat het om het samengaan van eigenschappen van ouderparen: een 'vader- en een moederplant' die van een verschillende soort zijn. Een geslacht waar veel bekende varensoorten toe behoren is het geslacht Dryopteris. In Nederland bekend onder de naam Niervarens, vernoemd naar de niervormige dekvliesjes die de sporenhoopjes afdekken.

Niervarens
Tot de niervarens behoren de volgende bekende varensoorten: Mannetjesvaren, Geschubde mannetjesvaren, Smalle stekelvaren, Brede stekelvaren, Tere stekelvaren en Kamvaren. Van Mannetjesvaren, Geschubde mannetjesvaren, Smalle stekelvaren en Brede stekelvaren zijn vele vindplaatsen in onze re-

Gele sliertjes: waterporiën of hydathoden.

gio bekend. Mannetjesvaren en Brede stekelvaren zijn zeer algemeen.
Binnen het geslacht Dryopteris zijn van de soorten Brede en Smalle stekelvarens verschillende kruisingen (hybrides of bastaarden) bekend. Deze planten zijn gedeeltelijk vruchtbaar waardoor plaatselijk meerdere planten kunnen voorkomen. Een andere hybride is een kruising tussen de Smalle stekelvaren en de Kamvaren. Deze planten zijn onvruchtbaar.
Begin maart vond Arie van den Bremer tijdens een inventarisatie tocht die elke vrijdag wordt georganiseerd door Erik van Beers van de gemeente Amersfoort een bijzondere varen langs de Paradijsweg in Den Treek. Zijn oog viel op een forse varen met een heldere donkergroene kleur. Wat Arie aan het denken zette was het feit dat deze varen, zo vroeg in het voorjaar, er zo helder uitzag. In het najaar sterven veel varens af om later in het voorjaar nieuwe bladeren te produceren.
Als je dus zo vroeg in het voorjaar helder groene varens ziet staan gaat het of om varens die 'winterhard' zijn of om bijzondere kruisingen.

Naturalis
De varen die Arie vond vertoonde veel kenmerken van een Mannetjesvaren. Maar de Mannetjesvaren sterft in het najaar af en heeft in het begin van het voorjaar nog geen nieuwe uitlopers. Het zou Geschubde mannetjesvaren kunnen zijn die in de winter groen blijft, maar daarvoor ontbraken een paar kenmerken. Terecht stelde Arie zich de vraag: “Als hij kenmerken heeft van een Mannetjesvaren en/of Geschubde mannetjesvaren, maar dat niet kan zijn, wat is het dan wel?”
Die vraag werd doorgespeeld aan Harry Roskam, oud-voorzitter van de Nederlandse Varen Vereniging en verbonden aan Naturalis in Leiden. Harry vond de melding zo interessant dat hij graag naar Den Treek wilde komen om de plant te bekijken. In eerste instantie dacht hij nog aan een Geschubde mannetjesvaren, maar had toch zijn twijfels. Hij nam de plant mee naar Naturalis voor nader onderzoek. Daar bleek uit meting van het kerngewicht dat het niet om een Geschubde mannetjesvaren of een kruising ging maar om Dryopteris borreri, een andere soort uit de niervaren familie. Verder onderzoek aan deze plant is gewenst. Dat kan pas plaatsvinden indien de plant de komende maand(en) nieuwe loten zet.

Waterporiën of hydathoden in close up.

DNA
Het meten van het kerngewicht van een plant geeft duidelijkheid over de vraag of je te maken hebt met een bekende soort of dat het gaat om een kruising. Het kerngewicht is het gewicht van het DNA in de celkern. Iedere soort heeft een vast DNA met zijn eigen gewicht. Als twee soorten worden gekruist komen de de helften van celkernen van twee verschillende soorten bijeen en komt er dus een ander gewicht uit. Zo kan worden vastgesteld of je met een kruising te maken hebt en welke ouderparen mogelijk betrokken zijn.
Omdat we toch in Den Treek waren nam Harry Roskam ons mee naar een eigen vondst die hij kort geleden in Den Treek deed. Langs de Treekerweg op een rommelig plekje langs een slootje staat een plant die ook zeker binnen het geslacht Dryopteris hoort en mogelijk een ondersoort van de Geschubde mannetjesvaren is of een kruising met een andere varensoort uit het geslacht Dryopteris.

Nog een vraagteken
Direct naast deze varen een groot aantal planten van de Eikvaren. Maar ook bij deze varens een vraagteken. In het veld was niet vast te stellen of het gaat om de Gewone Eikvaren, de Brede eikvaren of een kruising tussen die twee. Ook daar is nadere studie gewenst.
Een week na ons bezoek aan Den Treek was het opnieuw raak. Tijdens een wandeling in een landelijk steegje in Achterveld viel mijn oog op een varen in een slootrand die er op afstand uitzag als een stekelvaren. Maar ik twijfelde. Met moeite kon ik een bladsteel te pakken krijgen om voor nader onderzoek mee naar huis te nemen. Het varenblad had overduidelijk een aantal kenmerken van de Brede stekelvaren maar er waren ook afwijkingen.

Het aantal schubben op de bladsteel was duidelijk minder en slechts weinig deelblaadjes waren voorzien van een duidelijke stekel. Daarnaast vertoonde de deelblaadjes op veel plaatsen langwerpige gele klieren die ik nooit eerder bij varens had gezien. Genoeg redenen de varen op te sturen naar Naturalis.

Uit Engeland

Binnen een paar dagen stuurde Harry Roskam mij het volgende antwoord: “De varen die je hebt opgestuurd is een Dryopteris dilitata var. 'Crispa Whiteside' Een cultuurvorm die ooit in Engeland in het wild is gevonden en in cultuur is genomen. Of de door jou gevonden varen een nieuwe vondst van een 'wilde Crispa Whiteside' of een uit een tuin ontsnapt exemplaar is, zullen we helaas nooit te weten komen. Het is wel zeer de moeite waard om in het nieuwe groeiseizoen te bekijken of hij opnieuw met dit blad omhoog komt. Houdt hem dus in de gaten!”

Waterporiën of Hydathoden

Daarmee was nog niet de vraag beantwoord of de langwerpige gele kliertjes kenmerkend waren voor deze soort. Het antwoord was nee. Het gaat om zogenaamde waterporiën of hydathoden. Wortelstelsels van planten nemen vocht op uit de bodem en stuwen dat omhoog. Dat wordt wortelduk genoemd (er spelen meer processen een rol. Onder andere capillaire werking en aanzuiging door verdamping). Het water dat de plant niet nodig heeft en dus overtollig is wordt verdampt.

Vrouwenmantel

Maar soms is de aanvoer van water door de wortels groter dan de plant kan gebruiken en verdampen. Een dergelijke situatie doet zich voor als de luchtvochtigheid zo groot is dat de lucht verzadigd is en niet meer vocht op kan nemen. In zo’n situatie kan de plant geen vocht verdampen. Veel planten beschikken over een speciaal mechanisme om van het overtollige vocht af te komen: waterporiën. Meestal zijn het klieren die zich aan de bladpunt (grassen) of bladrand (Vrouwenmantel) bevinden en water uit kunnen scheiden.
De mooie druppels op Vrouwenmantel zijn dus helemaal geen dauwdruppels, maar vocht dat door de waterporiën van de plant zijn uitgescheiden door klieren aan de bladrand. Door de bijzondere vorm van het blad van Vrouwenmantel vallen de druppels niet naar beneden maar rollen naar binnen op het blad en daar vormen veel kleine druppeltjes de grote druppels.
Er zijn echter ook planten waarbij deze waterporiën zich vormen aan het eind van bladnerven. Dat is ook het geval bij de bijzondere varen uit de slootrand in Achterveld. De langwerpige gele kliertjes waren dus geen kenmerkende tekening van het blad van deze varensoort, maar hydathoden/waterporiën aan het einde van bladnerven.
Hier eindigt het verhaal voorlopig. Hopelijk dat nader onderzoek opnieuw nieuws oplevert. Dat leest u dan beslist in een komende uitgave van Natuurkijker.

Dryopteris borreri, een andere soort uit de niervaren familie.

Lieveheersbeestjes tellen

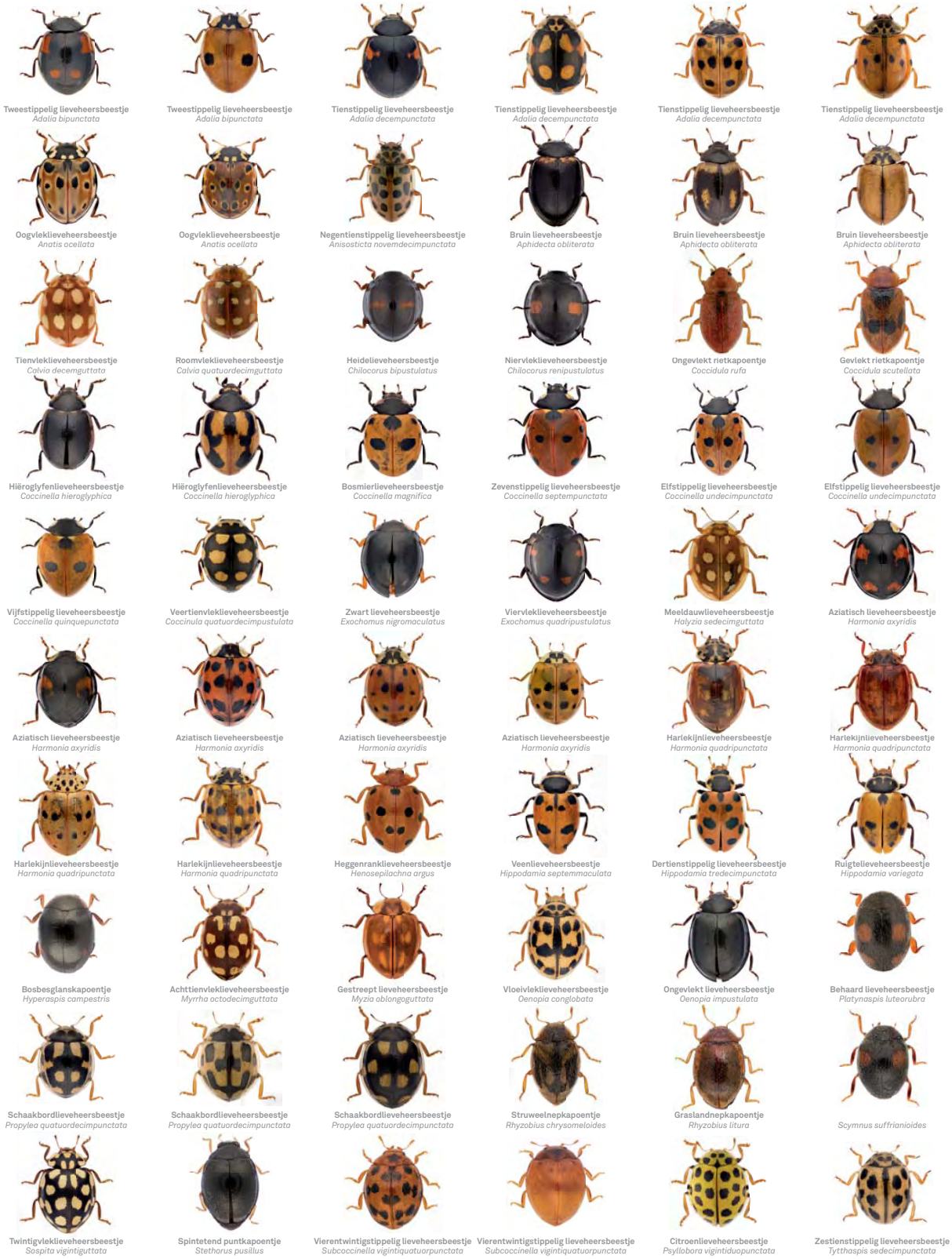

Tweestippelig lieveheersbeestje *Adalia bipunctata*
Tweestippelig lieveheersbeestje *Adalia bipunctata*
Tienstippelig lieveheersbeestje *Adalia decempunctata*
Tienstippelig lieveheersbeestje *Adalia decempunctata*
Tienstippelig lieveheersbeestje *Adalia decempunctata*
Tienstippelig lieveheersbeestje *Adalia decempunctata*
Oogvlieklieveheersbeestje *Anatis ocellata*
Oogvlieklieveheersbeestje *Anatis ocellata*
Negentienstippelig lieveheersbeestje *Anisosticta novemdecimpunctata*
Bruin lieveheersbeestje *Aphidecta obliterata*
Bruin lieveheersbeestje *Aphidecta obliterata*
Bruin lieveheersbeestje *Aphidecta obliterata*
Tienvlieklieveheersbeestje *Calvia decemguttata*
Roomvlieklieveheersbeestje *Calvia quatuordecimguttata*
Heidelieveheersbeestje *Chilocorus bipustulatus*
Niervlieklieveheersbeestje *Chilocorus renipustulatus*
Ongevlekt rietkapoentje *Coccidula rufa*
Gevlekt rietkapoentje *Coccidula scutellata*
Hiëroglyfenlieveheersbeestje *Coccinella hieroglyphica*
Hiëroglyfenlieveheersbeestje *Coccinella hieroglyphica*
Bosmierlieveheersbeestje *Coccinella magnifica*
Zevenstippelig lieveheersbeestje *Coccinella septempunctata*
Elfstippelig lieveheersbeestje *Coccinella undecimpunctata*
Elfstippelig lieveheersbeestje *Coccinella undecimpunctata*
Vijfstippelig lieveheersbeestje *Coccinella quinquepunctata*
Veertienvlieklieveheersbeestje *Coccinula quatuordecimpustulata*
Zwart lieveheersbeestje *Exochomus nigromaculatus*
Viervlieklieveheersbeestje *Exochomus quadripustulatus*
Meeldauwlieveheersbeestje *Halyzia sedecimguttata*
Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis*
Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis*
Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis*
Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis*
Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis*
Harlekijnlieveheersbeestje *Harmonia quadripunctata*
Harlekijnlieveheersbeestje *Harmonia quadripunctata*
Harlekijnlieveheersbeestje *Harmonia quadripunctata*
Harlekijnlieveheersbeestje *Harmonia quadripunctata*
Heggenranklieveheersbeestje *Henosepilachna argus*
Veenlieveheersbeestje *Hippodamia septemmaculata*
Dertienstippelig lieveheersbeestje *Hippodamia tredecimpunctata*
Ruigtelieveheersbeestje *Hippodamia variegata*
Bosbesglanskapoentje *Hyperaspis campestris*
Achttienvlieklieveheersbeestje *Myrrha octodecimguttata*
Gestreept lieveheersbeestje *Myzia oblongoguttata*
Vloeivlieklieveheersbeestje *Oenopia conglobata*
Ongevlekt lieveheersbeestje *Oenopia impustulata*
Behaard lieveheersbeestje *Platynaspis luteorubra*
Schaakbordlieveheersbeestje *Propylea quatuordecimpunctata*
Schaakbordlieveheersbeestje *Propylea quatuordecimpunctata*
Schaakbordlieveheersbeestje *Propylea quatuordecimpunctata*
Struweelnepkapoentje *Rhyzobius chrysomeloides*
Graslandnepkapoentje *Rhyzobius litura*
Scymnus suffrianioides
Twintigvlieklieveheersbeestje *Sospita vigintiguttata*
Spintetend puntkapoentje *Stethorus pusillus*
Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje *Subcoccinella vigintiquatuorpunctata*
Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje *Subcoccinella vigintiquatuorpunctata*
Citroenlieveheersbeestje *Psyllobora vigintiduopunctata*
Zestienstippelig lieveheersbeestje *Tytthaspis sedecimpunctata*

Naturalis Biodiversity Center

kenniscentrum insecten EIS

Waarneming.nl

Lieveheersbeestjes

In Nederland komen meer dan zestig soorten lieveheersbeestjes voor. Op deze poster zijn er 43 afgebeeld.
Daarnaast zijn van enkele soorten verschillende kleurvormen afgebeeld.
Ook waarnemingen van lieveheersbeestjes doorgeven? Maak een foto en ga naar **Waarneming.nl** of **Telmee.nl**

Foto's Theodoor Heijerman

Iedereen kan meedoen

In 2015 en 2016 worden zo veel mogelijk waarnemingen van lieveheersbeestjes in Nederland verzameld met als doel de publicatie van een verspreidingsatlas in 2017.

Wil je mee doen? Ga dan op zoek in je tuin of de natuur om je heen, neem een foto en deel je vondsten met anderen via de portalen van Waarneming.nl of Telmee.nl.

Iedereen die een scherpe foto van een lieveheersbeestje kan nemen is welkom om aan dit nieuwe atlasproject mee te doen.
Rood, oranje, zwart, geel, bruin, met of zonder haren, groot of klein: waarnemingen van elk van de ruim zestig soorten die in Nederland voorkomen zijn welkom.
Heb je zo'n foto en wil je zelf uitzoeken wat het precies is? Gebruik dan de zoekkaart of veldklapper Lieveheersbeestjes. Op de zoekkaart staan de algemeenste soorten afgebeeld. Als je soort daar niet op staat probeer dan eens de veldklapper lieveheersbeestjes.
Je kan natuurlijk ook gewoon je waarneming invoeren als 'lieveheersbeestjes spec. '. Andere waarnemers kijken dan naar je foto en vertellen je wat het is. Voor wie meer wil leren van lieveheersbeestjes worden speciale excursies georganiseerd die aangekondigd worden via de nieuwsbrief Tentakel (aanmelden via eis@naturalis.nl) .
Meer informatie over het project met een overzicht van de tot nu toe verzamelde waarnemingen van de Nederlandse soorten vind je op de projectpagina.

http://www.eis-nederland.nl/lhb

Deze tekst en de afbeelding komen van : Stichting EIS Kenniscentrum Insecten, waarneming.nl en de Nederlandse Entomo-

Het IVN

Het IVN, Instituut voor natuur- en milieu-educatie en duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer (kennis over) natuur en een betere kwaliteit van het milieu.

Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en een aantal regionale consulentschappen. Meer dan 17.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.

Minimum bedragen contributie: actief lid € 20,-, gezinslid € 5,-, donateur € 10,- en jeugdlid € 10,-.
Uitgaven: vier maal per jaar het landelijke blad Mens en natuur. Plus de lokale uitgave De Natuurkijker.

Meer informatie:www.ivnamersfoort.nl.

De KNNV

De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) is een vereniging voor veldbiologie en houdt zich actief bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Jong en oud kunnen er terecht. Onder de leden zowel vakmensen als liefhebbers die meer willen weten.

De KNNV verzorgt excursies, kampen, reizen, lezingen en inventariseert natuurgebieden. Leden ontvangen het verenigingsblad Natura dat zes keer per jaar verschijnt, met informatieve artikelen over natuur, natuurbescherming, boekbesprekingen en nieuws uit de vereniging. KNNV-leden krijgen kortingen op boeken uit de eigen KNNV-Uitgeverij.

Het lidmaatschap van de vereniging kost 28 euro per jaar voor leden en 14 euro voor huisgenootleden. Donateurs betalen minimaal 10 euro per jaar.

Meer informatie:
www5.knnv.nl/amersfoort.

Colofon

De Natuurkijker is het gecombineerde blad van de KNNV en het IVN Amersfoort en en omstreken.
Het blad verschijnt op papier en digitaal op 1 maart, 1 juni, 1 september en 1 december, en tussendoor wanneer er iets is te melden, maar dan alleen digitaal.
Redactie: Kees Quaadgras

Tijdelijk E-postadres:

redactie.uitloper@gmail.com

Dit adres wordt nog vervangen.

Het IVN is erkend als ANBI.